

ARVIKA KOMMUN

Trygghet, ansvar och respekt på Agnetebergsskolans fritidshem 2018-2019

Årlig plan mot diskriminering, trakasserier
och kränkande behandling

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Bakgrund.....	1
Plan mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling	1
Vision	2
Ordlista	3
Fritidshemmens arbete - ansvarsfördelning.....	4
Kontaktpersoner inom fritidshemmet och skolan	5
Kartläggning under läsåret 2017-2018	5
Sammanfattning av svaren på enkäterna, 2017-2018.....	5
Analys av fritidshemmens kartläggning samt åtgärder under läsåret 2017-2018.....	7
Mål samt främjande och förebyggande åtgärder för läsåret 2018-2019	9
Kränkande behandling.....	11
Trakasserier och sexuella trakasserier	12
Diskrimineringsgrunderna	12
Kön	12
Könsöverskridande identitet eller uttryck.....	12
Etnisk tillhörighet	13
Religion eller annan trosuppfattning	13
Funktionsvariation.....	13
Sexuell läggning	13
Ålder	14
Delaktighet – förankring - information	14
Kompetensutveckling	15
Uppföljning och utvärdering.....	15
Frågeställningar som undersöker fritidshemmens verksamhet	16
Frågeställningar som analyserar fritidshemmens verksamhet	17
Uppmärksamma – utreda – dokumentera – åtgärda och följa upp diskriminering, trakasserier och kränkande behandling mellan elever	18
BILAGA 1	19
BILAGA 2	21
BILAGA 3	23
Kontakter för mer information.....	25

Bakgrund

Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är olagliga handlingar. På fritidshemmen är trygghet grundförutsättningar för utveckling och lärande. För att stärka dessa grunder och de rättigheter varje människa har till sin egen okränkbarhet har vi två lagar.

Diskrimineringslagen (2008:567) har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Lagen omfattar även förbud mot sexuella trakasserier och trakasserier som har samband med diskrimineringsgrunderna. Fritidshemmen är enligt lag skyldig att arbeta med aktiva åtgärder för att motverka all form av diskriminering (Kap 2 och 3). Detta arbete ska dokumenteras.

Skollagen (kap 6) anger att kränkande behandling av barn och elever är förbjudet.

Plan mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling

Alla fritidshem ska bedriva ett målinriktat arbete för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. En plan för arbetet mot kränkande behandling måste enligt lagen upprättas. Där ska det tydligt framgå vilka insatser fritidshemmen gör för att skapa en trygg och god arbetsmiljö för alla.

Det ska även finnas riktlinjer och rutiner som klargör hur verksamheten motverkar samt agerar om diskriminering eller någon form av trakasserier påstås ha inträffat. Här ska det framgå hur fritidshemmen bedriver ett fortlöpande arbete med aktiva åtgärder.

Fritidshemmens plan ska innehålla en redogörelse för vilka främjande och förebyggande åtgärder som ska påbörjas eller genomföras under läsåret vad gäller diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. En uppföljning, utvärdering och analys av dessa åtgärder ska finnas med i planen för efterföljande år.

Arbetet med de aktiva åtgärderna bedrivs på fritidshemmen i fyra steg och omfattar kränkande behandling, trakasserier och samtliga diskrimineringsgrunder. Detta sker utifrån ett aktivt och ständigt pågående arbete enligt cirkelmodellen, se nedan.

De fyra stegen som fritidshemmens personal ska bedriva

1. Undersöka den egna verksamheten för att upptäcka om det finns risker för kränkning, diskriminering, trakasserier – inklusive sexuella trakasserier – eller repressalier samt andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter. Det kan både vara reella, faktiska hinder och hinder i form av attityder, normer och strukturer.
2. Analysera orsakerna till de risker och hinder som har upptäckts.
3. Åtgärda – genomföra åtgärderna för att förebygga kränkning, diskriminering och trakasserier, detta för att främja lika rättigheter och möjligheter.
4. Följa upp och utvärdera arbetet.

I planen ska det finnas med rutiner för hur man åtgärdar situationer där kränkningar eller trakasserier skett och hur sådana händelser dokumenteras. Det ska tydligt framgå hur ansvaret för olika åtgärder är fördelat mellan rektor och personalen på fritidshemmen.

Samverkan med elever, vårdnadshavare och personal är obligatorisk och kan ske med representanter från olika grupper.

Vision

På Agnetebergsskolans fritidshem arbetar vi för att motverka alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Vår målsättning är att ha en god arbetsmiljö där alla bemöts med respekt och känner trygghet, trivsel och arbetsglädje.

Ordlista

Diskriminering: När skolan/fritidshemmen behandlar någon, elev eller vuxen, sämre än andra på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller ålder.

Direkt diskriminering: En person missgynnas genom att han eller hon behandlas sämre än andra.

Indirekt diskriminering: Man missgynnar genom att förutsätta att alla bör behandlas lika.

Trakasserier: Handlingar som kränker en annan persons värdighet och som har samband med diskrimineringsgrunderna ovan. Både elever och personal kan göra sig skyldiga till trakasserier.

Sexuella trakasserier: Kränkande handlingar som har sexuell anspelning.

Kränkande behandling: När en persons uppträdande kränker en annan persons värdighet utan att kränkningen har samband med diskrimineringsgrunderna ovan. Kränkningar är ofta ett uttryck för makt eller förtryck.

Kränkningar kan vara:

- Fysiska (slag, knuffar)
- Verbala (hot, svordomar, öknamn)
- Psykosocial (utfrysning, blickar)
- Texter och bilder (lappar, foto, sms)

Mobbning är när en eller flera personer vid upprepade tillfällen medvetet kränker någon. De som mobbar utövar sin makt över den de ger sig på.

Det är den utsatte eleven som avgör om beteendet eller handlingen är oönskat eller kränkande. Varje elev har rätt att få stöd och bli tagen på allvar. En utredning ska göras och åtgärder vidtas. Elev som deltagit i en utredning om kränkning, trakasserier eller diskriminering får inte utsättas för repressalier.

Fritidshemmens arbete - ansvarsfördelning

Det är rektors ansvar att:

- all personal, alla elever och vårdnadshavare känner till att diskriminering, trakasserier och kränkande behandling inte är tillåtet på fritidshemmen.
- fritidshemmen granskar sin verksamhet för att upptäcka risker för diskriminering, trakasserier och kränkningar.
- det drivs ett målinriktat arbete för att främja ett tryggt klimat och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.
- en årlig plan upprättas, utvärderas och revideras i samarbete med personal, elever och vårdnadshavare.
- en utredning görs och att åtgärder vidtas om fritidshemmen får kännedom om att diskriminering, trakasserier eller kränkningar förekommer.
- se till att fritidshemmen har en modell för dokumentation av sådana händelser.

Det är personalens ansvar att:

- följa fritidshemmens årliga plan mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.
- ifrågasätta och reflektera över de normer och värderingar som förmedlas.
- vara lyhörd för stämningen och hur det sociala samspelet fungerar på fritidshemmet.
- tillsammans med eleverna ta fram fritidshemmets ordningsregler.
- i det vardagliga arbetet prata med eleverna om konfliktlösning och påtala kränkningar.
- åtgärder vidtas när diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling misstänks, anmäls eller upptäcks.
- dokumentera fall av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.
- följa upp utredda fall av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Personalen på fritidshemmen förväntar sig att föräldrar:

- påtalar diskriminering, trakasserier och kränkande behandling som förekommer på fritidshemmen.
- ställer upp och samarbetar med fritidshemmen när det gäller hanteringen av sådana händelser.
- stöttar sina barn att vara goda kamrater.

Personalen på fritidshemmen förväntar sig att elever

- påtalar om det förekommer trakasserier eller kränkande behandling på fritidshemmet.
- är goda kamrater och följer fritidshemmets ordningsregler.

Vid misstanke om diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling kontakta snarast fritidshemmet.

Kontaktpersoner inom fritidshemmet och skolan

- Ansvarig personal i respektive fritidsgrupp
- Klassläraren
- Rektor Tarja Nevala, tel. 0570-82860 eller 073-2756268
- Skolans och fritidshemmets elevhälsoteam med rektor
- Skolsköterska Therese Högfeldt, tel. 070-2148681
- Kurator Ann-Cathrine Olsson, tel. 070-1014528
- Specialpedagog Berit Andersson, tel. 073-2703125

Kartläggning under läsåret 2017-2018

Alla fritidsgrupper har haft fritidsmöte varje månad. Under dessa samtal har pedagogerna stämt av med eleverna hur de mår på fritids, detta för att kartlägga den psykosociala och fysiska miljön. När situationer har uppstått och elever inte har mått bra, t.ex. på grund av någon incident som hänt på fritidstid, har personalen omedelbart samtalat med de elever som varit berörda. Kontakt har tagits med elev och vårdnadshavare vid behov.

På arbetslagsmöten, som är en gång i veckan, har lärare och personal från fritidshemmen haft återkommande diskussioner om hur de genom sitt förhållningssätt och agerande förankrar normer och värderingar hos eleverna. Vid behov har personal från EHT-teamet varit ett stöd och bollplank mot fritidspersonalen.

Under läsåret 2017-2018 har all personal som jobbar på fritidshemmen genomgått en utbildning inom neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Kursen har anordnats av SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten). Specialpedagogerna på Agnetebergsskolan och Hagaskolan har varit lärledare. Upplägget har varit inläsning samt sex gemensamma lärträffar.

Under höstterminen 2017 har föräldrar fått svara på en fritidsenkät som kommer från Arvika kommun. Agnetebergsskolans egen trygghetsenkät för fritidshemmen har skickats hem i februari 2018 till vårdnadshavarna. Vårdnadshavarna har då tillsammans med sitt barn svarat på frågor som berör trivsel och trygghet på fritidshemmet. De har även haft möjlighet att skriva ner saker som de tycker är bra på fritidshemmet samt saker de vill ändra på.

Arbetslagen och rektorn har i juni månad sammanställt och analyserat de trakasserier och kränkningar som har förekommit under läsåret. Detta har sedan legat till grund för revideringen av den årliga planen för kommande läsår.

Sammanfattning av svaren på enkäterna, 2017-2018

Agnetebergsskolans egen enkät för fritidshemmen

Enkäten har skickats hem till vårdnadshavarna i februari 2018. Sammanlagt har 82 elever, av 157, svarat på enkäten. Svaren som redovisas nedan är de påståenden som eleven har svarat "ja, alltid" och "ja, för det mesta" på. Resultaten från vårens och höstens enkätundersökningar visar ungefär samma utfall.

Sammantaget kan man utläsa att en stor andel av eleverna trivs och känner sig trygga på Agnetebergsskolans fritidshem. Eleverna uppger att de har kamrater på fritidshemmen och att de vuxna lyssnar och bryr sig om dem. De säger också att de pratar med personalen om de behöver det.

De platser som nämns som otrygga inomhus är i matsalen (1 av 82), i rummen på fritids (2 av 82), på fritidsgympan (2 av 82). Utomhus är det 16 av 82 elever som känner sig otrygga på skolgården. Platser som då nämns är fotbollsplan, innebandyplan, labyrinten (rädd att någon ska vara dum mot hen), vid gungorna (om man är ensam), slänten ner till förrådet (är isigt så man kan trilla och slå sig), isbanan vid slänten (när det blir många som ”krashar”)

På frågan vad eleverna gör om de själva eller någon kamrat blir illa behandlad på fritids så svarar eleverna att de säger till personalen/fröken, säger till den som har varit dum, berättar för mamma och pappa som då kontaktar fritidspersonalen eller mentorn, när de blir ledsna så hämtar en kamrat fröken, struntar i dem som retas.

När det gäller frågan vad eleverna tycker är bra med fritidshemmet på Agnetebergsskolan svarar de bl.a. att allt är bra, att det är bra med de olika aktiviteterna som de kan välja på, att det är roligt att leka med kamrater, att personalen gör roliga saker med dem, att det är snälla barn och att de har många kompisar. På frågan om det är något som de skulle vilja ändra på så svarar många elever att allt är bra och att det inte finns något som de vill ändra på. De elever som svarar att de vill ändra på något svarar bl.a. att de önskar att det fanns mer Lego, att de får använda iPads, att de får spela på mobilen oftare, att det ska finnas en lugnare plats på fritids, nya beybladebanor, att få pärla pärlplattor när man vill, att fröknarna alltid tar ut lånemadrasserna så att de kan åka i slänten och att det fanns en fotbollsplan på framsidan.

Vad gäller innemiljön tycker eleverna om att bygga med lego, leka med bilar och klossar, rita, pärla, pyssla, vara med på fritidsgympan, spela spel och pingis etc. Vad gäller utemiljön tycker de om att spela fotboll, bandy, labyrinten, gunga, gå på utflykt etc. Många elever tycker att skolgården är stor och bra och att det är roligt med fri lek.

De elever som svarar att relationen till de vuxna är bra tycker att personalen/fröknarna är snälla, hjälpsamma, lyssnar och bryr sig om dem samt att de känner sig trygga med personalen.

Agnetebergsskolans egen enkät för fritidshemmen

Påstående	Nov. 2016	Febr. 2018
Jag trivs på fritids.	99	100
Jag känner mig trygg på fritids.	100	100
Jag har kamrater på fritids.	100	98
Jag känner att jag får lugn och ro när jag är på fritids.	91	93
De vuxna på fritids lyssnar på mig och bryr sig om mig.	98	100
Jag vet vem/vilka jag ska prata med på fritids om jag eller någon annan har behandlats illa.	99	98
Jag pratar med personalen på fritids om jag behöver det.	98	98

Källa: Agnetebergsskolans egen trygghetsenkät. Svaren har angetts i procent.

Enkät som genomförts med samtliga fritidshem i kommunen.

Arvika kommun genomför vartannat år en enkätundersökning kring normer och värden med samtliga fritidshem i kommunen. De svar som redovisas nedan är från läsåret 2017-2018. Siffrorna anger ett medelvärde på en skala 1 – 4, där 4 motsvarar *Instämmer helt*. Som jämförelse visas ett genomsnitt för Arvika kommuns samtliga fritidshem. Svaren för Agnetebergsskolans fritidshem ligger strax över genomsnittet på samtliga påståenden.

Påstående	Agn.skolan 2017/18	Arvika kommun 2017/18
Jag känner mig trygg när jag lämnar mitt barn.	3,82	3,77
Bemötandet är bra vid hämtning och lämning.	3,78	3,72
Kommunikationen med personalen är bra.	3,82	3,73
Mitt förtroende för personalen är stort.	3,83	3,73

Analys av fritidshemmens kartläggning samt åtgärder under läsåret 2017-2018

Åtgärder som fått positiv effekt för trivseln och tryggheten:

Personalen och eleverna har aktivt jobbat efter fritidshemmens *Årliga plan mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling*. Personalen har haft återkommande diskussioner på arbetslagsmöten, som är en gång i veckan, om hur de genom sitt förhållningssätt och agerande förankrar normer och värderingar hos eleverna. Vid behov har även rektor och specialpedagog varit ett stöd och bollplank mot personalen. Alla kränkningar och konflikter som har kommit till personalens kännedom har föranlett omedelbara åtgärder. Vid de ärenden som vårdnadshavare har kontaktats har personal, rektor, elever och vårdnadshavare tillsammans varit delaktiga i utredningsarbetet, ärendena har dokumenterats, följts upp och avslutats i samförstånd.

Under läsåret har all personal arbetat med att förankra och göra alla elever delaktiga i de ordningsregler som man har upprättat gemensamt på fritidshemmen. Personalen har tagit tillfällen i akt och bemött elevernas attityder och värderingar. Genom ett målinriktat arbete har personalen bl.a. gjort eleverna medvetna om vikten av ett vårdat språk. De har agerat som goda förebilder och ingripit direkt när det har förekommit verbala kränkningar. Trygghetsfrågor har diskuterats regelbundet på fritidsmöten. Detta har medfört att eleverna har blivit bättre på att följa regler, arbeta tillsammans i olika grupperingar och att respektera varandra. SPSM:s utbildning kring neuropsykiatriska funktionshinder (NPF) har ökat kunskapen hos all personal, samt skapat en likvärdighet mellan skola och fritidshem.

Svaren på fritidshemmens egen enkät och den kommunövergripande enkäten har analyserats av rektor, specialpedagog och personal på fritidshemmen. De har sedan diskuterats med eleverna på fritidsråd. Enkätsvaren visade att en mycket stor andel av eleverna trivs och känner sig trygga på Agnetebergsskolans fritidshem. I de fall då det har framkommit att enskilda elevers mående inte har varit bra så har personalen haft enskilt samtal med dem samt deras vårdnadshavare.

Fritidshemmen har haft personalförstärkning till elever som har haft särskilda behov. Det har medfört att både inne- och utemiljön varit tryggare.

Skolgården är en gemensam stor yta. Enkätsvaren visar att eleverna är positiva till skolgården och de lekredskap som finns, t.ex. linbanan, klätterställningen, gungbrädan, gungorna, sandlådorna, labyrinten etc.

Pedagogiska måltider där personalen äter med eleverna skapar en trygg och lugn matsituation. Akustikplattorna på fritidshemmet Bananen och i matsalen skapar en behagligare ljudmiljö.

En nära kontakt med vårdnadshavare och ofta dagliga samtal vid tillfällen som hämtning och lämning har ökat personalens kunskaper om varje elev. Det har skapat förutsättningar för ett respektfullt samspel mellan elev, vårdnadshavare och personal.

Kartläggningen visade också att följande åtgärder inte har gett någon effekt eller behöver utformas på ett annat sätt:

Fortsätta att arbeta med kunskapen om hur man ska vara mot varandra i vardagen. Var och en ska stå för sina handlingar. Det gör personalen genom att ge eleverna exempel på när/hur man kan använda det i praktiken, t.ex. på raster och i konfliktsituationer. Man ska föra samtal, alltid och överallt, förklara och stärka de enskilda eleverna.

Agnetebergsskolans egen trygghetsenkät visar att några elever känner sig otrygga på skolgården. Vid utvärderingen i juni beslutade personalen på fritidshemmen och i skolan att alla elever, även kommande läsår, ska jobba med det gemensamma temat "Vänskap och hälsa". En viktig åtgärd i det här arbetet är att tillsammans med eleverna utarbeta fritidshemmens ordningsregler. Fritidspersonalen ska diskutera med eleverna vad begreppet "vänskap" och "hälsa" innebär. De ska även kontinuerligt under läsåret följa upp ordningsreglerna på respektive fritidshemsavdelning. Skolan och fritidshemmen kommer även att använda sig av SPSM:s lärmaterial "Date". Det är ett arbetsmaterial som ger skolan och fritidshemmen verktyg att arbeta för en fysisk, pedagogisk och socialt mer tillgänglig lärmiljö och som förebygger diskriminering och skapar likvärdiga förutsättningar för delaktighet, lärande och utveckling.

Genom ett målinriktat arbete ska eleverna göras medvetna om vikten av ett vårdat språk, både muntligt och skriftligt och hur kränkande tilltal med svordomar och fula ord kan upplevas. Pedagogerna ska kontinuerligt träna eleverna att lösa konflikter med respekt för varandras åsikter i en demokratisk anda.

Personalen skapar förutsättningar att möta varje elev utifrån dennes behov. Det kan innebära att man skapar aktiviteter och grupperingar efter de elever man arbetar med. Personalen ska stärka upp med större vuxennärvaro på de platser (se ovan) som eleverna känner sig otrygga på.

Personalen på fritidshemmen och skolan ska ha en kontinuerlig kommunikation kring elever i behov av särskilt stöd. När personalen ligger ”steget före” skapas goda förutsättningar för eleverna att nå målen bättre.

Fritidshemmen ska ta tillvara på personalens olika kompetenser och intressen för att berika och utveckla ve

Mål samt främjande och förebyggande åtgärder för läsåret 2018-2019

Med utgångspunkt från utvärderingen och analysen av föregående års arbete samt kartläggningen revideras målen och nya åtgärder bestäms för årets plan.

Mål

- Elever ska känna sig trygga i att all personal aktivt ingriper, åtgärdar och följer upp, så snart någon form av diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling upptäckts eller anmälts, d.v.s. nolltolerans.
- Vi har en god arbetsmiljö, där alla bemöts med respekt, känner trygghet, trivsel och arbetsglädje. Alla använder ett respektfullt och vårdat språk.
- All personal ska veta hur de ska agera vid upptäckt av diskriminering/trakasserier/kränkande behandling.
- Vi ska i de årliga enkätsvaren från eleverna kunna se en positiv utveckling, vad gäller deras svar om trygghet, trivsel, arbetsglädje och arbetsklimat.
- Vi ska under året bygga upp en samlad bild av hur det främjande och förebyggande arbetet som görs på fritidshemmen ser ut, för att inför nästa läsår kunna utveckla det vidare.

Övergripande främjande och förebyggande åtgärder

Organisationsnivå

- Fritidshemmen har ett gemensamt, aktivt och reflekterande förhållningssätt till de normer och värderingar som den förmedlar genom sin organisation.
- Diskussioner förs inom personalgruppen för att enas om tolkning av regler, påföljder samt hur och när man ska agera i olika situationer.
- Närvarande och engagerade vuxna på fritidshemmet.

- Trygghetsfrågor som stående punkt på arbetslagsmöten.
- Personal finns alltid med ute och fördelar sig på skolgården utifrån behov. Vissa elever har behov av resurspersonal.
- Alla fritidshem, förskoleklass-åk.6, gör en trygghetsenkät för att undersöka var eleverna känner sig mest trygga/otrygga på skolgården och inomhus (korridorer etc.). Trygghetsenkäten skickas hem i februari.
- Gemensamt framtagna ordningsregler för fritidshemmen.
- Personalen i EHT-teamet finns vid behov med som handledare och stöd för personalen på fritidshemmen. Detta för att skapa en samsyn kring förhållningssätt, arbetsmetoder och strategier för elever i behov av särskilt stöd.
- Förebyggande insatser med regelbundna elevhälsomöten (EHM) för att minska behovet av akuta åtgärder. EHT-team och berörd personal deltar i det kollegiala lärandet och salutogena förhållningssättet.
- Tema Vänskap/Hälsa, ett samarbete med grundskolans lärare/pedagoger.

Gruppenivå

- Personalen tar tillfällen i akt och bemöter elevernas attityder och värderingar.
- Samarbetsövningar: Ge eleverna exempel och modeller på när/hur man visar respekt och tar hänsyn samt hur de kan använda det i praktiken, t.ex. i konfliktsituationer.
- Trygghetsfrågor diskuteras regelbundet på fritidsmöten.
- Gemensamt framtagna ordningsregler för fritidshemmen.
- Exempel på metoder som används för att stärka gruppen: värderingsövningar, samtal, trygghetsövningar, diskussioner kring rättigheter och skyldigheter etc.

Individnivå

- Elevsamtal, enskilt eller i smågrupper.
- Genom samtal stärka enskilda elever, positiv förstärkning.
- Uppmärksamhet på situationer där elever kan riskera att känna sig utslutna eller kränkta på annat sätt.
- En fungerande dialog mellan fritids-hem-fritids.
- Samtal med berörda elever då kränkningar förekommer, samt dokumentation, kontakt med vårdnadshavare, fylla i blankett om kränkande behandling/trakasserier/diskriminering, samt stöd från elevhälsoteamet.
- Pedagogerna kan utifrån behov och önskemål boka tid med personal från elevhälsoteamet för att få stöd och handledning i det sociala arbetet med elever och föräldrar.

Ansvar: Rektor och all personal

Kränkande behandling

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Fritidshemmen granskar varje läsår rutiner på organisation- grupp- och individnivå för att upptäcka och se om de kan innebära risk för kränkningar av elever.
- Diskussioner med eleverna förs om de sociala mediernas betydelse vad gäller risk för kränkningar, d.v.s. vilket ansvar var och en har för det som skrivs och vilka bilder som publiceras.
- Personalen är medveten om sin betydelse som förebild genom sitt förhållningssätt och agerande.
- Fritidshemmen arbetar på olika sätt med begrepp ur Lgr 11, såsom demokrati, mänskliga rättigheter, respekt, ansvar m.m.
- Ett förebyggande arbete kring språkbruket sker på fritidshemmen.
- Fritidshemmens personal har nolltolerans mot alla former av kränkningar och ingriper genast. Det här gäller även om personalen får kännedom om kränkningar som förekommer på fritiden inom de sociala medierna.
- Personalen är lyhörd och tar elevernas signaler på allvar.
- I början av höstterminen diskuteras vilka ordningsregler som ska gälla på fritidshemmen, med speciell inriktning mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. De följs sedan upp på fritidsrådet där reglerna slutligen bestäms. Även lokalvårdare, kökspersonal och vaktmästare görs delaktiga i arbetet.
- Det förs ett medvetet arbete och en kontinuerlig information mellan personalen för att skapa en gemensam grundsyn kring regler och bemötande av elever, i de fall man behöver ingripa.
- En kontinuerlig dialog förs med eleverna för att tydliggöra vad som är viktigt när de vistas på fritids för att alla ska trivas.
- Angripa språkbruket utifrån vad som upplevs som kränkningar. Diskutera och synliggöra jargonger elever emellan. Personalen ingriper omedelbart om en elev visar tråkig jargong eller attityd.
- Arbeta med att stärka eleverna så maktstrukturer och hierarkier inte får möjlighet att utvecklas. Ibland styr personalen gruppindelningar för att inte ge utrymme för uteslutningar. Personalen är särskilt uppmärksam på faran för gruppbildning och andra oönskade effekter, t.ex. när eleverna står i led.
- Konflikter bearbetas enskilt, i grupp och tillsammans med föräldrar, utifrån situationen. Bedömningen när föräldrar ska kontaktas görs av pedagogerna, t.ex. när föräldrar och pedagoger behöver ha gemensamma strategier.
- Tydlighet mot eleverna och en medveten träning för att få ljudnivån i rummen, matsalen, idrottshallen och korridorerna på en lagom nivå.
- Sträva efter att organisera personalen vid utevistelsen utifrån elevernas behov, d.v.s. skapa aktiviteter och grupperingar efter de elever man arbetar med.
- Uppmuntra barnen till nya kontakter för att lösa upp olika gruppkonstellationer.

Ansvar: All personal

Trakasserier och sexuella trakasserier

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Fritidshemmen har en nolltolerans vad gäller trakasserier, såväl sexuella som sådana med hänsyftning till diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsvariation, sexuell läggning eller ålder.
- Personalen för diskussioner med eleverna om språkbruk som kan uppfattas som trakasserande och har sexuell anspelning.

Ansvar: All personal

Diskrimineringsgrunderna

Kön

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Fritidshemmen ska skapa förutsättningar för eleverna att kunna utveckla sina förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller.
- Genusperspektivet ska finnas med i alla beslut som rör fritidshemmens organisation och verksamhet.
- En medveten fördelning av ”taltid” för att ge flickor och pojkar samma förutsättningar.
- Personalen på fritidshemmen uppmuntrar pojkar och flickor att prova varandras aktiviteter.
- All personal bemöter attityder hos eleverna kring vad som anses tufft, fjantigt, pinsamt samt typiskt för flickor eller pojkar.

Ansvar: Rektor och all personal

Könsöverskridande identitet eller uttryck

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Alla elever skall bemötas med respekt oavsett elevens känsla av könsidentitet.
- All verksamhet ska genomsyras av ett genusperspektiv för att öka jämställdheten.
- Om någon elev inte identifierar sig som flicka eller pojke eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön bemöts det med förståelse och respekt. Samtal och reflektioner med eleverna ska ske i naturliga sammanhang.
- Oavsett om man är pojke eller flicka har man rätt att välja aktivitet efter intresse. Eleverna får exempel genom att titta på film och läsa böcker.

Ansvar: All personal

Etnisk tillhörighet

Främjande och förebyggande åtgärder:

- All personal medverkar till att utveckla barnens och elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och förmåga att ta ansvar för andra människor.
- Tolk används vid samtal och möten.
- All personal tar tillfällen i akt och bemöter elevernas attityder och föreställningar runt etniska likheter och olikheter, demokrati och jämlikhet.
- Tydliggöra via tolk för föräldrar med utländsk härkomst vad fritidshemmet har för förväntningar på eleverna.

Ansvar: All personal

Religion eller annan trosuppfattning

Främjande och förebyggande åtgärder:

- I det vardagliga arbetet bemöts elevers frågor och funderingar, t.ex. om olika trosuppfattningar.
- Uppmärksamma mångkultur och de högtider som våra elever firar.

Ansvar: All personal

Funktionsvariation

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Planera och anpassa fritidshemmets lokaler och verksamhet efter de olika behov som finns för elever och vårdnadshavare med funktionsvariation.
- Vårdnadshavare med funktionsvariation ska ges samma möjligheter som övriga vårdnadshavare att besöka fritidshemmen och delta i anordnade aktiviteter.
- Arbeta med att öka kunskapen hos elever och personal om olika funktionsvariationer. Ha en förståelse om vikten av ett bra bemötande.
- Anpassa arbetssätt och material utifrån elevernas behov.
- Planera in och ge pauser till elever som har stort rörelsebehov.

Ansvar: Rektor, all personal

Sexuell läggning

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Arbeta för ökad förståelse, respekt och acceptans för olika sexuella läggningar.
- Diskussioner om olika familjebildningar tas upp i grupperna i naturliga sammanhang.
- Samtal och reflektioner med eleverna kring deras bruk av ord med sexuell anspelning.

Ansvar: All personal

Ålder

Främjande och förebyggande åtgärder:

- Fritidshemmens lokaler och skolgård är till för alla oavsett ålder.

Ansvar: Rektor och all personal

Delaktighet – förankring - information

Augusti/september

- Planen för läsåret 2018-2019 presenteras för eleverna.
- Arbetet mot målen och med åtgärderna för läsåret planeras av personalen och elevernas tankar och förslag tas tillvara.
- Planen för läsåret 2018-2019 presenteras vid första föräldramötet under höstterminen 2018 och läggs ut på skolans hemsida.

Februari

- En trygghetsenkät med tillhörande skolgårdskarta genomförs tillsammans med förälder-barn. Den sammanställs av specialpedagogen, därefter analyseras resultaten av personalen på fritidshemmen. Eleverna lämnar synpunkter på arbetet kring trivsel och trygghet och kommer med förslag på åtgärder.

Juni

- Vid en pedagogisk konferens eller PKU-dagar i juni granskas läsårets arbete. Med utgångspunkt från enkäterna, olika kartläggningar och den dokumentation som finns analyseras och utvärderas samtliga mål i planen, samt hur arbetet har fungerat på organisations-, grupp- och individnivå. Nya mål och åtgärder diskuteras. Utvärderingsfrågorna i planen används som stöd.
- Samtal med eleverna på alla fritidshemsavdelningar om mål och åtgärder för kommande läsår. Elevernas synpunkter och förslag tas tillvara.
- Gemensamma mål, främjande och förebyggande åtgärder för läsåret 2019-2020 dokumenteras i fritidshemmens *Kvalitetsredovisning* och är ett underlag för den revidering som görs i början av nästa läsår.

Under läsåret följs arbetet kring den *Årliga planen mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* kontinuerligt upp på samtliga fritidshemsavdelningar. Detta för att säkerställa att alla elever behandlas lika och att elevernas åsikter tas tillvara. Fritidshemmens likabehandlingsarbete följs även regelbundet upp på Elevhälsoteamets möten under hela läsåret.

Vårdnadshavare har möjlighet att kontinuerligt lämna synpunkter på planen och på arbetet med likabehandling, till rektor, personal på fritidshemsavdelningen eller till elevhälsoteampersonal.

Exemplar av den *Årliga planen mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* ska finnas i krisplanen, på varje fritidshem samt anslagen i personalrummet. Planen finns även utlagd på skolans hemsida.

Ansvar: Rektor, personal på fritids, specialpedagog och EHT-team

Kompetensutveckling

Värdegrundsfrågor från Lgr 11 har lyfts på nätverksträffar för all fritidspersonal i samband med arbetet med de främjande och förebyggande åtgärderna.

Arbete i elevhälsoteamet, en gång per månad, där elevärenden har blivit belysta utifrån diskussioner mellan olika professioner.

Lärare och övrig personal har fått handledning av personal i EHT-teamet vad gäller medicinsk information, pedagogisk handledning samt handledning kring elever med social problematik.

Personalen i EHT-teamet har utifrån sin profession varit på olika fortbildningsdagar, t.ex. kuratorsdagar, övervikt hos barn etc.

Fortbildning av personalen i skolans EHT-team: Alla har läst boken EHM (Elevhälsomötet) – en främjande, förebyggande och lärande modell, *Anna Bengtsson, Maria Kempe Olsson, Ida Necovski*.

Uppföljning och utvärdering

September/oktober 2018

- Avstämning på fritidsråden kring elevernas mående, vid behov görs även enskilda intervjuer och kartläggningar.

Februari

- Svaren från fritidshemmens trygghetsenkät analyseras och utvärderas av personalen på fritidshemmen tillsammans med eleverna. Vid behov görs intervjuer och kartläggningar.

Juni

- Arbetslagen gör en bedömning av måluppfyllelsen och en utvärdering av planens främjande och förebyggande åtgärder. Samtidigt görs en utvärdering av planens övriga delar.
- Varje fritidshem gör också en utvärdering av de främjande och förebyggande åtgärderna.
- Övriga synpunkter på planen samlas in.
- Synpunkter från enskilda föräldrar tas tillvara.
- Personalen och eleverna diskuterar vilka främjande och förebyggande åtgärder som ska prioriteras kommande läsår.

- Personalen beslutar vilka mål som ska finnas med i nästa års plan.
- Elevhälsoteamet ansvarar för att utvärderingen sammanställs skriftligen. De ansvarar även för eventuell revidering av planen och för att nya mål och åtgärder skrivs in.
- Uppföljning och utvärdering av planen ska vara klar senast augusti 2019. Arbetet är en del av skolans systematiska kvalitetsarbete.

Dokumentation: En uppföljning/utvärdering ska leda fram till: Vilka åtgärder som har varit bra, fungerat och vad som behöver förbättras. Vad som har gjorts och vad som planeras. Hur man har samverkat med elever och personal. Utvärderingen dokumenteras i fritidshemmets *Systematiska kvalitetsredovisning*. I slutet av läsåret, juni månad, görs en slutgiltig årlig utvärdering som ligger till grund för kommande läsårs Årliga Plan.

När åtgärder sätts in under en begränsad tid ska det alltid finnas en dokumenterad tidsplan, d.v.s. när åtgärden har påbörjats och när den har avslutats.

Ansvarig: Rektor och all personal

Stödfrågor vid utvärderingen av planens mål och åtgärder

- Har vi nått vårt mål?
- Har åtgärderna genomförts? (Om inte: Varför och vem bär ansvaret?)
- Vilka åtgärder planeras men har ännu inte vidtagits?
- Åtgärder som gett positiv effekt. Vad var bra?
- Vilka åtgärder behöver förbättras? Hur?
- Har vi använt resurserna rätt?
- Hur har samverkan skett?

Frageställningar som undersöker fritidshemmets verksamhet

- Har nya risker och hinder uppmärksammats vid utvärderingen och vilka nya åtgärder behöver göras?
- Har risker för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling framkommit i kommunens fritidshemsenkät?
- Har några konkreta händelser inträffat som kan upplevas som diskriminering trakasseri eller kränkande?
- Förekommer repressalier?
- Har diskriminering, trakasseri eller kränkande behandling uppmärksammats av elev- eller lärarorganisationer?
- Granska riskerna för diskriminering, trakasseri och kränkning utifrån organisationsnivå:

Resursfördelning, lokaler, utemiljö, personella resurser granskas på arbetslagsträffar, APT och EHT.

Riskerar fritidshemmen, genom sin organisation, att diskriminera elever och föräldrar direkt, indirekt, genom bristande tillgänglighet eller genom handlingar som kan upplevas som instruktioner till diskriminering eller repressalier? Granskas mot diskrimineringsgrunderna.

- Granska riskerna för diskriminering, trakasserier och kränkningar utifrån gruppnivå och individnivå:

Elevernas upplevelser och synpunkter fångas upp vid gruppintervjuer, enkätfrågor, samtal med elever, fritidsråd och vid samtal med vårdnadshavare.

- Förekommer beteenden från vuxnas sida som kan upplevas som diskriminering, trakasserier eller kränkningar?

Frågeställningar som analyserar fritidshemmens verksamhet

- Vilka risker har framkommit?
- Vad är orsaken till riskerna?
- Hur kan riskerna minimeras? Vilka åtgärder behöver göras?
- Vad är orsaken till händelser som upplevts som diskriminering, trakasserier eller kränkningar? Hur har de följts upp? Och hur kan de förebyggas i fortsättningen?

Framåt

- Hur använder vi oss av våra erfarenheter i kommande läsårs ”*Årlig Plan mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling*”?

Uppmärksamma – utreda – dokumentera – åtgärda och följa upp diskriminering, trakasserier och kränkande behandling mellan elever

Allmänna rutiner för att uppmärksamma:

- Trygghetsfrågor tas upp inom arbetslagen.
- Trygghet och trivsel tas upp med vårdnadshavare.
- Regelbundna samtal med enskilda elever.
- Enkäter.
- Uppmärksamhet inför förändrat beteende.
- Dokumentation och kartläggning.
- Dialog med hemmen.
- Frånvarostatistik med uppföljning.

Ansvar: All personal

Vuxen kränker barn/elev

Om vuxen utsätter barn/elev för trakasserier, sexuella eller med hänsyftning till någon av diskrimineringsgrunderna gäller samma rutiner.

1. När en vuxen kränker ett barn eller en elev ska man som kollega och/eller chef reagera och påtala hur man upplevde situationen.
2. Ansvarig rektor meddelas om vad som hänt och vilka åtgärder som vidtagits i den akuta situationen. Rektor meddelar huvudman.
3. I en situation där kränkning misstänks eller har förekommit börjar rektor att utreda genom att ta reda på fakta kring vad som har hänt. Rektor pratar med såväl den som utsatts som med den som utförde kränkningen och gör klart att detta inte får förekomma samt vilka följderna blir om beteendet fortsätter. Den som blivit kränkt ges budskapet att skolans vuxna kommer att sätta stopp för kränkningarna samt att det inte är den kränktes fel att kränkningarna inträffat.
4. Samla ytterligare fakta kring kränkningarna genom att låta den kränkte berätta. Anteckna gärna uttryck och händelser. Exempel på frågeställningar är: Vad har hänt? Hur har den kränkte blivit utsatt? Vem kränker? Var sker kränkningarna? När sker kränkningarna?
5. Händelsen/händelserna utreds genom att den eller de som kränker berättar vad som hänt. Skolans syn på kränkningar klargörs tydligt. Skolan accepterar inte någon form av kränkningar. Alla kränkningar måste omedelbart upphöra. Samtalet bör avslutas med att skolan aldrig kommer att acceptera kränkningar och att kontroller kommer att ske så att kränkningarna verkligen upphör. Förnyad samtalstid bör bokas in för uppföljning.

Blanketten "Dokumentation av kränkande behandling" påbörjas och fylls på efterhand.

6. Elevernas vårdnadshavare informeras snarast om samtalen. Beroende på elevernas ålder och mognad, vem som leder samtalen, vad som hänt och hur akut händelsen är informeras vårdnadshavarna före eller efter samtalen. Ju yngre eleverna är, desto viktigare är det att vårdnadshavarna informeras om samtalen i förväg. Det är också extra viktigt att informera vårdnadshavarna i förväg om den/de som genomför samtalen är personer som eleverna inte känner särskilt väl.
7. Ansvarig rektor utreder händelsen och avgör hur uppföljningen ska se ut.

8. Uppföljning sker de närmaste dagarna samt åter efter ca två veckor. Ansvarig rektor dokumenterar uppföljningen av händelsen i den påbörjade blanketten samt beslutar och dokumenterar när ärendet är avslutat. Dokumentationen skickas till huvudman.
9. Den kränkte kan behöva extra stöd under längre eller kortare tid, t ex i form av samtal.
10. Den eller de som kränkt behöver också följas upp och samtalas med under en period.
11. Om kränkningarna inte upphör är det viktigt att gå vidare utan dröjsmål. Detta sker genom att rektor alltid informeras och diskussion om beslut tas. Detta innebär att rektor kopplas starkare till utredning och åtgärder. De åtgärder som då skall övervägas är anmälan till Lärande och stöds verksamhetsledning och utskott, diskussion eller anmälan till socialtjänsten och/eller kontakter med polisen.

Barn/elev kränker barn/elev

Om barn/elev utsätter barn/elev för trakasserier, sexuella eller med hänsyftning till någon av diskrimineringsgrunderna gäller samma rutiner.

1. När skolan får kännedom om att en kränkning skett ska omedelbart åtgärder vidtagas. Ansvarig lärare/mentor meddelas om vad som hänt och vilka åtgärder som vidtagits. Ansvarig lärare/mentor pratar med såväl den som utsatts som med den som utförde kränkningen och gör klart att detta inte får förekomma samt vilka följderna blir om beteendet fortsätter. Den som blivit kränkt ges budskapet att skolans vuxna kommer att sätta stopp för kränkningarna samt att det inte är den kränktes fel att kränkningarna inträffat. Rektor informeras och meddelar huvudman. Mentor informerar berörda elevers vårdnadshavare om det inträffade och vilka åtgärder som kommer att vidtas.
2. Den/de som fått rektors uppdrag att utreda börjar med att ta reda på fakta kring vad som har hänt genom att låta den kränkte berätta. Anteckna gärna uttryck och händelser. Exempel på frågeställningar är: Vad har hänt? Hur har den kränkte blivit utsatt? Vem kränker? Vem är ledaren? Var sker kränkningarna? När sker kränkningarna?

Blanketten ”Dokumentation av kränkande behandling” påbörjas och fylls på efter hand.

3. Den eller de som kränker berättar vad som hänt, en i taget och så nära i tid som möjligt. Skolans syn på kränkningar klargörs tydligt. Skolan accepterar inte någon form av kränkningar. Alla kränkningar måste omedelbart upphöra. Fråga gärna: ”Vad kan du göra för att kränkningarna ska upphöra?” Samtalet bör avslutas med att skolan aldrig kommer att acceptera kränkningar och att uppföljning kommer att ske så att kränkningarna verkligen upphör. Förnyad samtalstid bör bokas in för uppföljning.
4. Berörd personal inom skolan informeras och vid behov elevhälsoteamet.
5. Elevernas vårdnadshavare informeras fortlöpande om samtalen. Ju yngre eleverna är, desto viktigare är det att vårdnadshavarna informeras om samtalen i förväg. Det är också extra viktigt att informera vårdnadshavarna i förväg om den/de som genomför samtalen är personer som eleverna inte känner särskilt väl.
6. Om vårdnadshavaren har synpunkter på skolans hantering av ärendet ombeds de kontakta huvudman, i det här fallet skolchefen.
7. Den kränkte och de som kränkt kan behöva extra stöd under längre eller kortare tid, t ex i form av samtal med kurator eller skolsköterska.

8. Uppföljning sker dagen därpå och de närmaste dagarna samt regelbundet tills kränkningarna upphört. Kontinuerlig kontakt med berörda vårdnadshavare. Händelsen dokumenteras fortlöpande. När ärendet är avslutat skickas dokumentationen till huvudman.
9. Om kränkningarna inte upphör är det viktigt att gå vidare utan dröjsmål. Detta beslut tar rektor, vilket innebär att rektor kopplas starkare till utredning och åtgärder. De åtgärder som då skall övervägas är anmälan till socialtjänsten och/eller kontakter med polisen.

Barn/elev kränker vuxen

Om barn/elev utsätter vuxen för trakasserier, sexuella eller med hänsyftning till någon av diskrimineringsgrunderna gäller samma rutiner.

1. När skolan får kännedom om att en kränkning skett vidtas omedelbart åtgärder. Ansvarig rektor meddelas. Rektor pratar med såväl den som utsatts som med den som utförde kränkningen och gör klart att detta inte får förekomma samt vilka följderna blir om beteendet fortsätter. Huvudman informeras.
2. Vårdnadshavaren informeras och ges möjlighet att delta i utredningen.
3. Ansvarig rektor utreder händelsen genom att ta reda på fakta kring vad som har hänt. Exempel på frågeställningar är: Vad har hänt? Hur har den kränkte blivit utsatt? Vem kränker? Var sker kränkningarna? När sker kränkningarna? Skolans syn på kränkningar klargörs tydligt. Skolan accepterar inte någon form av kränkningar. Alla kränkningar måste omedelbart upphöra. Samtalet bör avslutas med att skolan aldrig kommer att acceptera kränkningar och att uppföljning kommer att ske så att kränkningarna verkligen upphör. Tid för uppföljning bokas.

Blanketten ”**Dokumentation av kränkande behandling**” påbörjas och fylls på efter hand.

4. Elevernas vårdnadshavare informeras om samtalen om de inte har varit personligen närvarande. Ju yngre eleverna är, desto viktigare är det att vårdnadshavarna informeras om samtalen i förväg. Det är också extra viktigt att informera vårdnadshavarna i förväg om den/de som genomför samtalen är personer som eleverna inte känner särskilt väl.
5. Uppföljning sker dagen därpå och de närmaste dagarna samt kontinuerligt tills kränkningarna upphört. Ansvarig rektor dokumenterar händelsen, uppföljningen och beslutar när ärendet avslutas. Dokumentationen skickas till huvudman.
6. Den kränkte kan behöva extra stöd under längre eller kortare tid, t ex i form av samtal.
7. Den som kränkt kan också behöva samtalsstöd i någon form.
8. Om kränkningarna inte upphör är det viktigt att gå vidare utan dröjsmål. Detta sker genom att rektor informeras och beslutar om fortsatta åtgärder.

Dokumentation av kränkande behandling/ trakasserier

Ärendet anmält av	Ansvarig handläggare i ärendet	
Den kränkte/trakasserade elevens namn	Personnummer	
Skola/förskola/fritidshem	Klass/avd	Anmälningsdatum

Beskrivning av händelsen

- Rektor informerad Datum
- Huvudman informerad Datum
- Tillbudsrapport inlämnad (*Vid fysisk skada*) Datum

	Information har skett till berörda (<i>personal, EHT, kamrater</i>)	Datum
1		
2		
3		
4		
5		

Datum för samtal med berörd elev (samt ev anteckningar)

Datum för samtal med övriga inblandade (namn + ev anteckningar)

Datum för kontakt med vårdnadshavare (samt ev anteckningar)

- Åtgärdsprogram har upprättats Datum
- Åtgärdsprogram har inte upprättats

Datum för uppföljning (ange med vem/vilka)

- Ärendet är avslutat Datum
- Ärendet överlämnas till polis eller socialtjänst Datum

Blanketten samt övrig dokumentation arkiveras av rektor/förskolechef. Kopia (exkl anteckningar) lämnas till LoS exp.

Kontakter för mer information

Barn- och elevombudet finns på Skolverket och ska hjälpa elever i frågor om kränkande behandling i skolan. Hit kan man vända sig för att få råd, stöd och hjälp.

Adress: Barn- och elevombudet, 106 20 Stockholm

Telefon: 08-527 332 00 **E-post:** beo@skolverket.se

Webbplats: www.skolverket.se

I Sverige har alla barn och ungdomar under 18 år en egen ombudsman som arbetar för deras rättigheter. Barnombudsmannen informerar om barnkonventionen, följer hur den fungerar i samhället, samt föreslår ändringar i lagar och regler.

Telefon: 08-692 29 50

E-post: bo@bo.se

Webbplats: www.bo.se

**diskriminerings
ombudsmannen**

DO är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter i samhället.

Telefon: 08-120 20 700

E-post: do@do.se

Webbplats: www.do.se